

С. І. Потапенко

Київський національний лінгвістичний університет, Україна

e-mail: serhiy.potapenko@knlu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8623-3240>

ЗАКЛАДАЮЧИ ПІДВАЛИНИ СУСПІЛЬНО ОРІЄНТОВАНОГО ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Рецензія на наукові праці: *Українське перекладознавство Пряшівщини: антологія* / укл. Тарас Шмігер та Олександра Літвіняк. Львів: Наукове товариство імені Шевченка, 2024. 527 с.; Шмігер Т. *Літургійний переклад України та Польщі: компаративний підхід до тексту, релігії та культури* / *Liturgical translation in Ukraine and Poland: A comparative approach to text, religion and culture*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2024. 308 с. (англійською мовою).

2024 рік відзначився публікацією двох ґрунтовних праць з перекладознавства:

***Українське перекладознавство Пряшівщини: антологія* / уклали Тарас Шмігер та Олександра Літвіняк. Львів: Наукове товариство імені Шевченка, 2024. 527 с.;**

Шмігер Т. *Літургійний переклад України та Польщі: компаративний підхід до тексту, релігії та культури* / *Liturgical translation in Ukraine and Poland: A comparative approach to text, religion and culture*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2024. 308 с. (англійською мовою).

Погоджуючись з авторами, що ці книги, з одного боку, досліджують історію українського перекладознавства (УПП, 2024, с. 14), а з іншого, розвивають релігійний переклад (Шмігер, 2024, с. 9), наголосимо, що в більш загальному плані вони роблять іншу – не менш важливу – справу: висвітлюють соціальні грані транслятології. У руслі невіддільності перекладознавчого аналізу від лінгвістичних учень (Зорівчак, 2018, с. 9) вбачаємо взаємодію двох рецензованих праць із соціолінгвістикою, яку Роксолана Зорівчак у своєму переліку не згадала, залишаючи своїм учням поле для подальшої діяльності. Складається враження про формування нового – суспільно орієнтованого – підходу в перекладознавстві. Його варто відрізнити від соціології перекладу, яка виводить транслятологію за межі дієвих моделей соціального і культурного рівнів, а більшою мірою зосереджується на особі перекладача, вивчаючи, яким чином він продукує й підтримує суспільство (Ødemark & Askheim, 2024, р. 11). Видається, що два названі підходи різняться спрямованістю досліджень: соціально орієнтований переклад передусім враховує роль суспільних чинників, зокрема соціуму й культури, а соціологія перекладу вважає їх абстрактними сутностями (там само), зосереджуючись на спостереженні за емпіричними відношеннями між учасниками перекладацького процесу.

У чому суть цього суспільно орієнтованого перекладу, заснованого рецензованими працями?

Передусім це перекладознавча відповідь на питання збереження національної ідентичності. Укладачі антології розглядають український переклад як чинник творення нації, стверджуючи, що доки на території словацької Пряшівщини наявний український переклад, доти там зберігається частинка українства в регіональному

контексті. Історія українців Пряшівщини виявляється досить повчальною для нас, громадян материкової України, які досі терплять російську мову в її постколоніальному статусі. На відміну від нас, українці Пряшівщини мешкали після Другої світової війни в середовищі інших п'яти мов: українська перебувала поміж двома – чеською і словацькою – державними, а до них додавалися російська як мова міжнаціонального спілкування, польська й угорська. Попри такі умови існування, українська мова в тому регіоні вижила. Важливою видається теза про те, що українське перекладознавство розвивали науковці неукраїнського походження, які зробили чимало для розбудови української національної ідентичності, науки, культури (УПП, 2024, с. 29). Понад те, в антології зроблено оригінальний висновок, що наявність наукових осередків засвідчує спроможність національних громад до політичного життя в інонаціональному середовищі.

Загалом антологія складається з трьох частин: аналітичних статей, бібліографії (610 позицій, що охоплюють 1952–2022 роки), самого корпусу з 32 статей, написаних українськими науковцями-пряшівцями на різноманітні теми перекладу. Корпус статей поділено на підрозділи, назви яких достатньо прозоро відбивають роль відібраних творів у перекладознавстві Пряшівщини: *Перші ластівки*; *Сторінки історії українського перекладу*; *Українська література у словаків і чехів*; *Персоналії перекладачів*; *Теорія і критика художнього перекладу*; *Фаховий переклад*.

Певна суперечність впадає в око у двох передмовах до антології: у спільному вступі автори наголошують, що провідна думка праці полягає в тому, що пряшівські українськомовні перекладознавчі публікації є частиною української школи перекладознавства (УПП, 2014, с. 11). Водночас у своєму окремому вступі один із редакторів розмірковує над тим, чи варто зараховувати пряшівські українознавчі публікації з перекладу до української перекладознавчої школи чи до словацької (УПП, 2014, с. 17), пропонуючи для цього перелік певних критеріїв. Не впевнений, чи вони треба, адже власне публікація антології і список численних праць місцевих перекладознавців доводять, що пряшівська українська школа перекладознавства існує.

Монографія Тараса Шмігера *“Літургійний переклад України та Польщі: компаративний підхід до тексту, релігії та культури”* складається з трьох основних розділів, які узгоджуються із загальною структурою перекладознавства: теорія, історія і критика. Перший розділ розглядає загальні принципи літургійного перекладу й критерії оцінки літургійних текстів. Другий розділ зосереджений на культурній, літературній і церковній історії Польщі й України впродовж останнього тисячоліття. Третій розділ демонструє можливості застосування мовних засобів задля інтерпретації й оцінки якості перекладу конкретних літургійних текстів.

В аспекті соціально орієнтованого перекладознавства важливим видається другий розділ, який розкриває вплив певних історичних періодів на різне ставлення до сприйняття літургійних текстів і їхньої ролі в суспільстві, адже літургійні переклади, що формують специфічну ментальність і високу поетичну культуру в межах літератури, уважаються частиною культурного капіталу нації.

У загальному плані розвитку національних мов і літератур у монографії відзначена помітна роль християнства, яке принесло на слов'янські землі писемність. Зі свого боку, розвитку ранньої української літератури в середні віки сприяла церковнослов'янська мова, хоча латина не мала подібного впливу на тогочасну польську літературу. Натомість розвиток книгодрукування в католицькому світі справив позитивний ефект на польське релігійне письменство, яке з часом було перейнято українським православ'ям. В аспекті становлення націй у монографії

доведено, що вони формувалися завдяки перекладам літургійних текстів, які були серед перших друкованих книжок у Польщі та в Україні. Ці ж самі процеси відбувалися і з національними мовами, хоча вони були швидшими в Польщі, адже, на відміну від українців, поляки мали свої релігійні потреби забезпечені рідною мовою, про що свідчить більша кількість виданих польських молитовників, переклад Біблії польською мовою вже у XVI столітті, а українською лише у XX столітті. Остання подія згодом привела до прийняття української мови для моління, просування української мови через літургію та публікацію українських молитовників. Протилежною тенденцією, спрямованою проти формування націй і їхніх мов, було зросійщення: спочатку імперський уряд втручався в релігійне життя підкорених польського й українського народів, нав'язуючи політику зросійщення і російського православ'я, а потім вже у 90-ті роки минулого століття українська православна церква російського патріархату зображала себе як опору української нації й української держави.

Чи не вперше в монографії розглянуто роль діаспори в розвитку літургійного перекладу. У 20-х роках минулого століття, коли релігія переслідувалася в Україні, діаспора зберегла її, і навпаки, починаючи з 1991 року, літургійна діяльність повернулася до України, коли діаспора почала втрачати свою силу в зарубіжному оточенні.

Рецензовані праці також роблять внесок у розв'язання окремих загальних проблем транслятології. З одного боку, це – зарахування до історії перекладознавства ідей про переклад, висловлених до формування перекладознавства як окремої дисципліни (УПП, 2024, с. 16). З іншого боку, це – виокремлення в перекладі релігійних текстів трьох напрямів: перекладу Біблії, літургійного перекладу й перекладу катехизму, який у теоретичному плані має багато спільного з перекладом науково-технічної літератури (Шмігер, 2024, с. 9), осмислення чого варто розвивати надалі.

Отже, дві рецензовані праці закладають основу суспільно орієнтованого перекладознавства передусім в питаннях формування нації, утвердження української державності та функціонування української мови в різних сферах суспільного життя, розкриваючи важливу роль у цих процесах релігії.

ЛІТЕРАТУРА

- Зорівчак, Р. (2018). Заради примноження національної свідомості. *Шмігер Т. Перекладознавчий аналіз – теоретичні та прикладні аспекти: давня українська література сучасними українською та англійською мовами: монографія*. ЛНУ імені Івана Франка, 7–18.
- УПП (2024): *Українське перекладознавство Пряшівщини: антологія* / Уклали Т. Шмігер, О. Літвіняк. Наукове товариство імені Шевченка, Дослідно-видавничий центр НТШ. Режим доступу: <http://surl.li/ktusgl>
- Шмігер, Т. (2024). *Літургійний переклад України та Польщі: компаративний підхід до тексту, релігії та культури / Liturgical translation in Ukraine and Poland: A comparative approach to text, religion and culture*. ЛНУ імені Івана Франка.
- Ødemark, J., Askheim, C. (2024). Introduction. From the Sociology of Translation to a Translational Environmental Humanities. *The Sociology of Translation and the Politics of Sustainability. Explorations Across Cultures and Natures*. Routledge, 1–15.

REFERENCE

- Zorivchak, R. (2018). Zarady prymnozhenia natsionalnoi svidomosti. Shmiher T. *Perekladoznavchyi analiz – teoretychni ta prykladni aspekty: davnia ukrainska*

literatura suchasnymy ukrainskoiu ta anhliiskoiu movamy: monohrafiia. LNU imeni Ivana Franka, 7–18.

UPP (2024): Ukrainske perekladoznavstvo Priashivshchyny: antolohiia / Uklaly T. Shmiher, O. Litviniak. Naukove tovarystvo imeni Shevchenka, Doslidno-vydavnychiy tsentr NTSh. Rezhym dostupu: <http://surl.li/ktusgl>

Shmiher, T. (2024). Liturhiinyi pereklad Ukrainy ta Polshchi: komparatyvnyi pidkhid do tekstu, relihii ta kultury / Liturgical translation in Ukraine and Poland: A comparative approach to text, religion and culture. LNU imeni Ivana Franka.

Ødemark, J., Askheim, C. (2024). Introduction. From the Sociology of Translation to a Translational Environmental Humanities. The Sociology of Translation and the Politics of Sustainability. Explorations Across Cultures and Natures. Routledge, 1–15.

Дата надходження до редакції 21.11.2024

Ухвалено до друку 23.12.2024

Відомості про автора

<p>Потапенко Сергій Іванович, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської філології і філософії мови Київського національного лінгвістичного університету e-mail: serhiy.potapenko@knlu.edu.ua</p>		<p>Коло наукових інтересів: дискурсознавство, когнітивна лінгвістика, медійний переклад</p>
--	--	--